

ABERANTNO PONAŠANJE I KOGNITIVNA SPOSOBNOST PREDŠKOLSKE DECE

Gustav Bala¹

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad

Ankica Hošek-Momirović

Fakultet za fizičku kulturu, Leposavić

Špela Golubović

Pedagoški fakultet, Sombor

Na uzorku od 712 predškolskih dečaka i devojčica, uzrasta od 4 do 7 godina (aritmetička sredina 5.96 i standardna devijacija 0.96), iz predškolskih ustanova u Novom Sadu, Somboru, Sremskoj Mitrovici i Bačkoj Palanci, dobijeni su od njihovih roditelja podaci za 36 indikatora aberantnog ponašanja dece, a generalna kognitivna sposobnost dece testirana je pomoću Ravenovih progresivnih matrica u boji. Pomoću faktorske analize (promax metodom) izdvojena su četiri generatora (faktora) aberantnog ponašanja dece, koja su se mogla najbliže definisati kao: agresivnost, anksioznost, disocijacija i histerija, čije su relacije sa opštim kognitivnim funkcionisanjem i uzrastom, analizirane, takođe, faktorskom analizom. Aberantno ponašanje i generalna kognitivna sposobnost pokazuju međusobnu značajnu negativnu povezanost. Dete, koje zahvaljujući kognitivnim sposobnostima, uočava suštinu i realnost problema, spoznaje mogućnosti i načine njihovog prevazilaženja, uspeva da ostvari uspešno psihosocijalno funkcionisanje. Razvijene kognitivne sposobnosti omogućavaju da dete prepozna i razume svoje reakcije u različitim situacijama, izgradi nove načine komunikacije, promeni pogrešne stavove i oblike ponašanja i iznađe nove načine reagovanja, čime se jača psihosocijalna sigurnost i prilagođava se ponašanju u odnosu na uzrast i svoje sposobnosti.

Ključne reči: *agresivnost, anksioznost, disocijacija, histerija, opšte kognitivno funkcionisanje, predškolska deca.*

---

¹ Adresa autora: gustavbala@yahoo.com

UVOD

O prirodi smetnji u ponašanju i razvoju može se govoriti u odnosu na različite teorijske pristupe i faktore koji utiču na ispoljavanje problema. Zagovornici bioloških teorija nalaze uzroke poremećaja ponašanja u biološkim faktorima. Mogući izvori problema po njima su u moždanim disfunkcijama, defektima mozga, biohemij-skom disbalansu, te genetičkoj predispoziciji.

Bihejvioristi zagovaraju stanovište po kome je ljudsko ponašanje stečeno ili naučeno. Ponašanje koje je prilagođeno ili neprilagođeno zavisice od predašnjih iskustava, trenutnog socijalnog i intrapersonalnog okruženja. Obrasci patološkog i normalnog ponašanja su pod jakim uticajem sredine, pa će promene u okruženju dovesti do promena u ponašanju.

Kognitivni model ponašanja naglašava ulogu kognitivnog funkcionisanja koji doprinosi nastanku emocionalnih poremećaja i poremećaja ponašanja. Pogrešna procena socijalnih situacija, tendencija samopodcenjivanja, neosnovan osećaj krivice za greške, primeri su disfunkcionalnih kognitivnih procesa.

Pod „smetnjama ponašanja“ podrazumevaju se psihopatološki simptomi koji stavljaju u pitanje aktuelni odnos deteta sa njegovom okolinom, bez obzira na to proizilaze li oni iz intrapsihičkih konflikata, i koliko su njihovi motivi manje ili više nesvesni (Nikolić, 1990). Ovakvo definisanje smetnji ponašanja neminovno uključuje pitanje roditeljstva, vaspitača i učitelja i svih onih koji su uključeni u razvoj deteta, a čije ponašanje izazivaju reakcije okoline. Aberantno ponašanje bi bilo ponašanje deteta, vodeći računa o svemu prethodnom rečenom, koje nije uobičajeno (normalno), ali nije ni patološko.

Za razliku od aberantnog ponašanja (odnosno smetnjama u ponašanju), kada se neko ponašanje koje odstupa od očekivanog, bilo za uzrast ili u odnosu na socijalne norme i pravila, ispoljava kao hronično, pervazivno, onda ovakvo ponašanje možemo posmatrati i kao mentalni poremećaj. Kod dece različite oblike ponašanja koja su trajna ili prolazna odstupanja od uobičajenih normi ponašanja za uzrast i razvojni nivo, postoji naziv - „poremećaji ponašanja“. Međutim, kriterijumi za bilo koji poremećaj definisan kao poremećaj ponašanja su nesavršeni i sa dosta mana. Tako npr. Međunarodna klasifikacija bolesti, povreda i uzroka smrti (ICD 10), koja je potekla od Svetske zdravstvene organizacije, u bloku F90-F98 obuhvata sledeće poremećaje ponašanja i emocija sa početkom u detinjstvu: hiperkinetički poremećaji, poremećaji ponašanja, mešoviti poremećaji ponašanja i emocija, emocionalni poremećaji sa početkom specifičnim za detinjstvo, poremećaji socijalnog funkcionisanja sa specifičnim početkom u detinjstvu, tik poremećaji, drugi poremećaji ponašanja i emocionalni poremećaji sa početkom u detinjstvu i mentalni poremećaj koji nije drugačije označen.

Pokušaji da se odredi šta je to normalno, a šta patološko u detinjstvu ostaju bez uspeha, jer ne postoje jasni, pouzdani i valjani kriterijumi na osnovu kojih bi mogli odrediti granice u razvoju deteta. Pri evaluaciji normalnog, aberantnog, ili čak patološkog ponašanja deteta, vrednosni sud o tome definiše neku apstraktnu i načelnu

vrednost koja uključuje meru odnosa dobrog i lošeg, u odnosu na određena merila morala, korisnosti, funkcionisanja, a što bi vredelo za većinu dece. Naravno, da takvi vrednosni sudovi nisu mnogo interesantni za dečju psihijatriju. Međutim, u praksi se najčešće susrećemo sa situacijama kada treba proceniti u razne svrhe baš aberantno ponašanje grupe dece ili individualno, a nemamo na raspolaganju dečjeg psihijatra.

Roditelji su u najboljoj poziciji da dobro poznaju svoje dete s obzirom da provode najviše vremena s njim i da mogu da prate njegov razvoj i da procene njegovu ponašanje. Međutim, odmah se nameću neki glavni problemi procenjivanja: blagosti, greške centralne tendencije ili procenjivačkog usmerenja, pa je razumno pretpostaviti da se na roditelje, kao procenjivače, ne možemo u potpunosti osloniti. Nezavisno od problematike procenjivačkog suđenja, roditelji većinom ne poseduju dovoljnu stručnost da bi procenili da li se za neko ponašanje njihovog deteta uopšte može reći da je aberantno i da li je neki simptom prisutan "ponekad" ili "često". Pored svih ovih zamerki, potrebno je podsetiti da postoje razni tipovi jednog ili oba roditelja, koji bitno utiču na različite načine i intenzitetom na formiranje aberantnog ponašanja svoje dece, ali i na procenu prisutnosti aberantnih simptoma u ponašanju svog deteta. Ovo se ističe zbog toga što su u ovom istraživanju roditelji procenili aberantno ponašanje svoje dece.

Definisanje aberantnog ponašanja predškolske dece pomoću procene roditelja na osnovu istih indikatora simptoma kao u ovom radu, učinjeno je u nekim prethodnim istraživanjima (Bala, Hošek i Momirović, 2003; Hošek, Momirović i Bala, 2003; Momirović, Bala i Hošek, 2002). Za ovo istraživanje od posebnog značaja je istraživanje Hošekove, Momirovića i Bale (2003) u kome je analizirana latentna struktura skupa od 36 simptoma aberantnog ponašanja 201 deteta, uzrasta od 4 do 7 godina, određenih iskazima njihovih roditelja. Iz sklopa i iz strukture Fuzzyvax faktora ustanovljeno je da je prva latentna dimenzija posledica poremećaja sistema koji reguliše organske funkcije i koji, uz to, proizvodi histeroidne reakcije; da je druga posledica poremećaja sistema koji reguliše odbrambene reakcije i proizvodi anksiozne, i uopšte neurotične reakcije; da je treća posledica poremećaja evaluativnog sistema koji je, između ostalog, odgovoran i za integraciju u socijalno polje: da je četvrta posledica poremećaja sistema koji kontroliše i usklađuje funkcije ostalih konativnih regulacionih sistema, što za posledicu ima disocijativne poremećaje i da je peta latentna dimenzija sasvim sigurno posledica poremećaja sistema koji reguliše reakcije napada i proizvodi agresivne modalitete ponašanja. Interesantno je da su se svi faktori poremećaja konativnih regulacionih sistema definisanih reduciranim kibernetičkim modelom regulacionih funkcija reprodukovali, u prilično prepoznatljivoj formi, već na opisu ponašanja male dece koji su dali njihovi roditelji.

Pored navedenog istraživanja, pomenuti kibernetički model nije urađen na maloj deci, pa su autori koristili kibernetički model formiran na odraslima (Momirović, Horga i Bosnar, 1984). Prema tom modelu konativne karakteristike (osobine ličnosti) mogu se definisati kao: 1) regulacija aktiviteta, koja se na ekstremnim vrednostima manifestuje kao ekstravertirano, odnosno introvertirano ponašanje, 2) regulacija organskih funkcija, koja se na negativnom ekstremu manifestuje kroz različite obli-

ke konverzivnog ili histeričnog ponašanja i funkcionalne poremećaje funkcija različitih organa, 3) regulacija reakcija odbrane, koja se na negativnom ekstremu manifestuje kao anksiozno ponašanje, 4) regulacija reakcija napada, koja se na negativnom ekstremu manifestuje kao agresivno ponašanje, 5) koordinacija regulativnih funkcija, koja se na negativnom ekstremu manifestuje kao disocirano ponašanje, i 6) integracija regulativnih funkcija, koja se na negativnom ekstremu manifestuje kao nemogućnost adaptacije na socijalno polje.

U ovom radu korišćena su ranija iskustva i poboljšana je mogućnost osetljivije procene od strane roditelja tako što je promenjena dihotomna skala odgovora u ordinalnu (Likertovog tipa), a zadržano je svih inicijalnih 36 ajtema i njihova stabla nisu promenjena. To je naročito značajno za potrebe kada se procenjuje grupa dece, gde je individualni rad dečjeg psihijatra moguć tek nakon uočavanja pojedinog deteta sa aberantnim ponašanjem, odnosno da ima izvesnih smetnji u ponašanju.

Pošto se aberantno ponašanje odnosi na uočavanje situacije u kojoj se deca nalaze, njihove reakcije i kompletan odnos prema okolini, što se često povezuje sa njihovim intelektualnim (kognitivnim), ali i motoričkim funkcionisanjem, od velikog je značaja da se analizira relacija aberantnog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja dece.

Od posebnog je značaja za predškolsku decu usklađivanje motoričkog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja sa aberantnim i normalnim, odnosno opšteprihvaćenim, ponašanjem. Istraživanje o relacijama aberantnog ponašanja i motoričke sposobnosti predškolske dece (Bala, Hošek i Momirović, 2002) ukazalo je na tri značajne kvazikanoničke korelacije između motoričkih faktora i faktora aberantnog ponašanja koje su se objasnile: 1) uticajem poremećaja neuralne regulacije i kontrole na poremećaje motoričkih funkcija, 2) posledicom efekata kontrole ekscitativnih procesa u centralnom nervnom sistemu i na modalitete ponašanja i na one motoričke funkcije koje zavise od regulacije tonusa, 3) negativnim uticajem subkortikalne inhibicije na alternativno uključivanje i isključivanje agonista i antagonista. Može se uočiti da u tim relacijama zapaženu ulogu ima efikasnost centralnog nervnog sistema, odnosno oni delovi koji učestvuju i u kognitivnom funkcionisanju i organizovanju osobina ličnosti, koje određuju modalitet ponašanja, ali kod ispitanika koji su se nalazili u relativno stacionarnoj fazi konativnog, kognitivnog i motoričkog razvoja (Ismail i Gruber, 1971; Mraković i sar., 1974; Ismail, 1976; Šadura, 1976; Kurelić i sar., 1979; Horga, 1976; 1979; Kuleš, 1977). Autori ističu da, i pored velikih napora, nije bilo moguće pronaći radove u kojima su analizirane relacije aberantnog ponašanja i kognitivnog i motoričkog funkcionisanja ispitanika koji su još u razvoju, a pogotovo predškolske dece.

Zbog svega toga, cilj ovog rada je da analizira povezanost između latentne strukture aberantnog ponašanja i opšteg kognitivnog funkcionisanja predškolske dece. Pri tome je pretpostavljeno da će struktura aberantnog ponašanja, koja se može definisati u skladu sa ranije dobijenim modelom od pet faktora (Hošek, Momirović i Bala, 2003) koji treba da definišu efikasnost regulacije i kontrole ponašanja male dece, biti u negativnoj relaciji sa generalnim kognitivnim funkcionisanjem koje je

odgovorno za efikasnost prijema, prepoznavanja, pohranjivanja i obrade informacija.

METOD

Ispitanici su bili predškolska deca, oba pola, uzrasta od 4 do 7 godina (aritmetička sredina 5.96 decimalne godine i standardna devijacija 0.96), iz predškolskih ustanova u Novom Sadu, Somboru, Sremskoj Mitrovici i Bačkoj Palanci. Ukupan uzorak dece iznosio je 712, odnosno 374 dečaka i 338 devojčica. Analiziran je celokupni uzorak dece, pošto je ustanovljeno da nema statistički značajne razlike između dečaka i devojčica u kognitivnom funkcionisanju predškolske dece (Fajgelj, Tubić i Bala, 2007).

Podaci za indikatore aberantnog ponašanja dece prikupljeni su upitnikom koga su ispunjavali njihovi roditelji. Ovaj upitnik su sastavili Hošek, Momirović i Bala ekstenzijom standardne liste simptoma aberantnih poremećaja kod male dece koju su, u jednom ranijem istraživanju, primenili Hošek i Poduška (1990). Ova ekstenzija učinjena je tako da omogući registraciju poremećaja pet dominantnih sistema za regulaciju i kontrolu neuralnih funkcija (Hošek i sar., 2003), pretpostavljenih kibernetičkim modelom konativnog funkcionisanja (Momirović i sar., 1982; 1984; Momirović i sar., 1992; Momirović i sar., 1993).

Spisak 36 simptoma prikazan je u tabeli 1. Manifestacija simptoma ocenjena je od strane roditelja na Likertovoj petostepenoj skali, koja je sadržala sledeće kategorije ponašanja i eventualnih smetnji: 1) Ne, 2) Veoma retko, 3) Ponekad, 4) Često i 5) Veoma često.

Tabela 1: Simptomi aberantnog ponašanja

S i m p t o m
Roditelji moraju da ga teraju da jede
Iz sna ga bude ružni snovi
Ponaša se previše agresivno
Živahno je
Ima običaj da grize nokte
Dogodi mu se da se pomokri u krevet
Neposlušno je
Svađa se sa drugom decom
Događa se da se potuče s drugovima
Plaćljivo je
Plašljivo je
Povučeno je u sebe
Boji se mraka
Boji se pasa

Muči životinje
Nepoverljivo je
Lako se zbuni kad nešto treba da uradi
Nespretno je
Svoje glavo je
Voli da laže
Otima igračke od druge dece
Druga deca ga izbegavaju
Razmaženo je
Menja raspoloženje bez nekog vidljivog razloga
Tvrdo glavo je
Neuredno je
Ljuti se ako ne dobije ono što želi
Dogodilo se da je nešto uzelo bez dozvole
Zamuckuje
Stidljivo je
Kad je ljuto viče i baca stvari oko sebe
Pokušava da plačem iznudi ono što želi
Desilo se da kaže da ga niko ne voli
Dogada se da pokvari ili razbije svoje igračke
Osetljivo je
Dogada se da u govoru pobrka redosled reči

Ovaj upitnik je bio predmet istraživanja Fajgelja i Bale (2007), koji su analizirali njegova merena svojstva na uzorku od 1.165 dece uzrasta od 4 do 7 godina, koja su pohađala predškolske ustanove u nekoliko manjih i većih gradova u Vojvodini. Određena su osnovna merena svojstva upitnika u celini i pojedinačnih ajtema pod Rašovim modelom merenja, diskriminativnost stavki bila je u celini zadovoljavajuća, dok je pouzdanost iznosila 0.84.

Valjanost upitnika na uzorku ispitanika u ovom istraživanju nije se mogla sagledati kao jedinstvena konstrukt validnost, jer aberantno ponašanje podrazumeva više od jednog konstrukta. Pored toga, potrebno je sprovesti više istraživanja i studija (korelacione, eksperimentalne, faktorske) da bi se utvrdio pravi konstrukt, kao i validnost upitnika. Za početak može se valjanost upitnika donekle sagledati na osnovu rezultata učinjene faktorske analize. Naravno, to nije moguće izraziti jednim koeficijentom za celokupan upitnik, nego za svaki njegov ajtem (indikator), odnosno prema pripadnosti (projekciji) svakog ajtema na odgovarajući faktor. Pouzdanost upitnika računata je na nekoliko načina, a svi daju slične rezultate, koji se bitno ne razlikuju od vrednosti koeficijenta pouzdanosti koja je dobijena na većem uzorku dece (Fajgelj i Bala, 2007). Te vrednosti prikazane su u sledećoj tabeli:

Tabela 2: Koeficijenti pouzdanosti upitnika za procenu aberantnog ponašanja predškolske dece

Metoda	Koeficijent pouzdanosti
Cronbach- α	.86
Split-half	.82
Spearman-Brown	.84
Gutman	
λ_1	.84
λ_2	.87
λ_3	.86
λ_4	.82
λ_5	.86
λ_6	.89
Parallel	.86
Strict parallel	.81

Prilikom prikupljanja podataka o mernim instrumentima za procenu kognitivnog funkcionisanja predškolske dece, autori su konstatovali da kod nas u široj upotrebi ne postoji takav koji bi se mogao primeniti pri grupnom testiranju. Izuzetak je stari merni instrument "Ravenove progresivne matrice u boji", koji je u upotrebi u praksi i koji se distribuira od strane Centra za primenjenu psihologiju u Beogradu. I pored raznih nedostataka, autori su se morali opredeliti za taj jedini merni instrument kod nas, pa su testiranja dece vršena u predškolskim ustanovama od strane psihologa i njegovih saradnika. Rezultat u testu bio je sumacija tačnih odgovora na sve tri komponente testa.

Osnovni pokazatelji mernog instrumenta „Ravenove progresivne matrice u boji“ (PMB) dobijeni su na uzorku od 1.388 dece (728 dečaka i 660 devojčice), uzrasta od 4 do 7 godina, koja su pohađala predškolske ustanove u Novom Sadu, Somboru, Sremskoj Mitrovici i Bačkoj Palanci (Fajgelj i sar., 2007)(Tabela 3).

Tabela 3: Osnovni pokazatelji ukupnog skora PMB po godinama i ukupno

Uzrast	Aritmetička sredina	Standardna greška aritmetičke sredine	Standardna devijacija	Broj ispitanika	Pouzdanost α
4	14.88	0.335	3.612	116	0.587
5	18.25	0.247	4.527	337	0.747
6	20.75	0.254	5.753	514	0.848
7	24.38	0.282	5.779	421	0.861
Ukupno	20.75	0.163	6.066	1.388	0.862

U tom istraživanju rezultati faktorijalne analize varijanse pokazali su da nema statistički značajnih razlika između polova (nije značajan ni glavni efekat pola, ni

efekat interakcije uzrasta i pola), što je dobra vest za psihologa u praksi, jer ne mora da, osim uzrasnih, konsultuje i norme za polove.

Obrada podataka je zahtevala da se prvo sve varijable za procenu aberantnog ponašanja dece, dobijene na osnovu Likertove petostepene skale, transformišu u normalizirane skorove. Transformacija je izvedena Blom postupkom, a zatim je izvršena faktorizacija matrice interkorelacija svih 36 varijabli. Metodom glavnih komponenti i scree-test kriterijumom definisana je početna struktura izolovanih faktora, koje su zatim transformisane u kosu promax poziciju Kaiserovom metodom. Pošto je problem ekstrakcije značajnih faktora od presudnog značaja za broj i modalitet izolovanih latentnih dimenzija, urađene su i analize sa primenom KG-kriterijuma. Međutim, takvo rešenje dovelo je do hiperfaktorizacije, a smisleno se mogao objasniti isti broj faktora kao primenom scree-test kriterijuma.

U daljem postupku je u latentni prostor varijabli aberantnog ponašanja dodata varijabla za procenu opšte kognitivne sposobnosti dece i varijabla čiji su elementi bili decimalne godine svakog deteta. Da bi se analizirao celokupan prostor istraživanja, odnosno latentne dimenzije koje bi mogle da objasne relacije simptoma aberantnog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja dece, primenjen je isti postupak faktoriske analize.

REZULTATI

Faktorskom analizom indikatora aberantnog ponašanja izdvojena su četiri faktora, koja su objasnila svega 35.10% zajedničkog varijabiliteta. Struktura glavnih komponenata i komunaliteti prikazani su u tabeli 4, a sklop i struktura rotiranih inicijalnih faktora, te njihove interkorelacije u tabelama 5-7.

Kako se može videti iz tabele 4, komunaliteti nisu visoki, što može da ukaže da primenjeni simptomi aberantnog ponašanja poseduju veći specifičnost u varijansi modaliteta takvog ponašanja. S druge strane, može se očekivati da roditelji nisu dali iskrene i pouzdane podatke o tim simptomima. Ovakvo stanje se donekle može pripisati i činjenici da je dobijena prilično niska relijabilnost merenja. Najveće komunalitete imaju simptomi nekontrolisane agresivnosti i disocijacije, ali i simptomi kao što su razmaženost, promena raspoloženja, osetljivost, neposlušnost. Ipak, prva glavna komponenta (H1), koja se može shvatiti i kao mera generalnog faktora aberantnog ponašanja male dece, najbolje je definisana varijablama za procenu agresivnosti. Druga glavna komponenta definisana je najviše varijablama za procenu anksioznosti. Ostale dve komponente se slabo mogu logički interpretirati, te se smatra da su specifične prirode analiziranih simptoma.

Tabela 4: Struktura glavnih komponentata (H) i komunaliteti (h²) varijabli za procenu aberantnog ponašanja dece

V A R I J A B L A	H1	H2	H3	H4	h²
Jako se ljuti ako ne dobije ono što želi	,74	-,13	-,20	-,00	,61
Prilično je neposlušno	,69	-,27	-,03	,00	,55
Prilično je tvrdoglavo	,67	-,16	-,22	-,23	,58
Prilično je svojeglavo	,66	-,23	-,21	-,18	,57
Pokušava da plaćem iznudi ono što želi	,60	-,05	-,33	,00	,48
Često se svađa sa drugom decom	,60	-,25	,14	,08	,45
Kad je ljuto više i baca stvari oko sebe	,59	-,17	,02	-,12	,40
Ponekad se ponaša previše agresivno	,59	-,17	,28	,05	,46
Dogodilo se da je nešto uzelo bez dozvole	,54	-,18	,00	,10	,34
Menja raspoloženje bez nekog razloga	,54	,07	,11	-,23	,36
Previše je razmaženo	,52	,05	-,23	-,14	,36
Previše je plačljivo	,46	,25	-,25	-,00	,35
Ponekad otima igračke od druge dece	,46	-,27	,00	,23	,34
Voli da laže	,45	-,22	-,09	,08	,27
Događa da pokvari ili razbije svoje igračke	,40	-,19	,16	,13	,25
Često se događa da se potuče s drugovima	,39	-,33	,32	,24	,43
Prilično je neuredno	,38	,02	,24	-,29	,28
Previše je živahno	,36	-,35	-,02	,24	,32
Prilično je nespretno	,35	,31	,34	-,31	,44
Druga deca ga izbegavaju	,30	,10	,29	-,28	,27
Iz sna ga ponekad bude ružni snovi	,28	,11	-,08	,25	,16
Roditelji često moraju da ga teraju da jede	,27	,06	-,16	,14	,12
Previše je stidljivo	,28	,67	-,01	,13	,55
Prilično je plašljivo	,33	,62	-,09	,21	,55
Previše je povučeno u sebe	,33	,57	,17	-,04	,46
Suviše je osetljivo	,38	,44	-,22	-,02	,40
Lako se zbuni kad nešto treba da uradi	,34	,44	,32	-,13	,44
Prilično je nepoverljivo	,32	,34	,08	,07	,24
Boji se mraka	,31	,33	-,22	,29	,34
Boji se pasa	,09	,32	-,28	,26	,26
Ponekad zamuckuje	,19	,14	,43	,30	,34
Događa se da u govoru pobrka redosled reči	,30	,09	,35	,19	,26
Ponekad muči životinje	,20	-,03	,25	,01	,10
Dogodi mu se da se pomokri u krevet	,14	-,03	,09	,37	,17
Desilo se da kaže da ga niko ne voli	,28	,05	-,14	-,36	,23
Ima običaj da grize nokte	,13	,06	,00	-,16	,05

Tabela 5: Sklop i struktura dimenzija za procenu aberantnog ponašanja predškolske dece

V A R I J A B L A	SKLOP				STRUKTURA			
	A1	A2	A3	A4	F1	F2	F3	F4
Jako se ljuti ako ne dobije ono što želi	,74	,15	,01	-,03	,76	,28	,31	,03
Prilično je svojeglavo	,72	-,03	,10	-,17	,73	,13	,31	-,09
Prilično je neposlušno	,71	-,03	,05	,09	,73	,10	,28	,17
Prilično je tvrdoglavo	,69	-,01	,16	-,27	,72	,17	,37	-,13
Pokušava da plaćem iznudi ono što želi	,63	,25	-,09	-,14	,63	,32	,20	-,10
Često se svađa sa drugom decom	,56	-,06	,09	,27	,61	,04	,26	,33
Kad je ljuto više i baca stvari oko sebe	,54	-,07	,21	,02	,60	,09	,36	,09
Ponekad otima igračke od druge dece	,54	,03	-,16	,24	,51	,03	,03	,28
Dogodilo se da je nešto uzelo bez dozvole	,54	,05	-,00	,16	,56	,12	,19	,21
Previše je živahno	,53	-,02	-,24	,21	,46	-,05	-,07	,25
Voli da laže	,52	,02	-,08	,06	,51	,07	,09	,11
Previše je razmaženo	,45	,18	,11	-,19	,50	,32	,33	-,15
Ponekad se ponaša previše agresivno	,45	-,09	,24	,33	,54	,05	,36	,40
Događa se da pokvari ili razbije svoje igračke	,37	-,04	,03	,28	,40	,00	,14	,32
Prilično je plašljivo	-,06	,73	,04	,10	,08	,73	,32	,05
Previše je stidljivo	-,16	,68	,16	,10	,01	,71	,39	,05
Boji se mraka	,15	,60	-,20	,08	,19	,54	,09	,04
Boji se pasa	,01	,55	-,27	-,01	,01	,44	-,04	-,06
Suviše je osetljivo	,11	,52	,11	-,12	,22	,59	,35	-,14
Previše je plačljivo	,31	,41	,03	-,12	,37	,49	,29	-,12
Prilično je nepoverljivo	,02	,35	,18	,15	,15	,42	,34	,14
Iz sna ga ponekad bude ružni snovi	,20	,34	-,16	,15	,22	,30	,05	,14
Roditelji često moraju da ga teraju da jede	,25	,27	-,13	,02	,25	,25	,05	,02
Prilično je nespretno	-,07	-,00	,68	,07	,15	,25	,65	,10
Lako se zbuni kad nešto treba da uradi	-,14	,20	,55	,18	,08	,39	,60	,18
Druga deca ga izbegavaju	,02	-,14	,54	,06	,18	,07	,49	,10
Prilično je neuredno	,15	-,16	,50	,03	,29	,06	,49	,08
Menja raspoloženje bez nekog razloga	,31	,00	,43	,00	,45	,22	,53	,05
Previše je povučeno u sebe	-,16	,42	,42	,13	,05	,55	,54	,11
Ima običaj da grize nokte	,04	-,02	,19	-,08	,10	,07	,20	-,07
Ponekad zamuckuje	-,08	,15	,12	,55	,03	,15	,18	,53
Često se događa da se potuče s drugovima	,39	-,16	-,00	,47	,41	-,13	,08	,52
Događa se da u govoru pobrka redosled reči	,05	,10	,17	,43	,17	,16	,26	,43
Dogodi mu se da se pomokri u krevet	,12	,19	-,22	,35	,12	,10	-,08	,33
Desilo se da kaže da ga niko ne voli	,21	-,04	,30	-,31	,27	,12	,33	-,27
Ponekad muči životinje	,07	-,08	,19	,22	,14	-,01	,19	,25

Na osnovu sklopa i strukture promax faktora, može se uočiti da su se u priličnoj meri pokazale i specifične konfiguracije simptoma koje se nisu mogle uočiti u matrici glavnih komponenti. Međutim, treba skrenuti pažnju da se poremećaji u ponašanju male dece ne mogu identifikovati u čistoj formi kao posledica poremećaja

pojedinih neuralnih regulacionih mehanizama, kao što je to pretpostavljeno hipotetskim modelom, a koji je uspostavljen na osnovu registracije konativnih poremećaja kod odraslih. Tako se prvi faktor može verovatno definisati kao posledica poremećaja regulatora reakcije napada (agresivno ponašanje), uz histeroidne reakcije (AGRESIJA). Drugi faktor je moguća posledica poremećaja regulacije reakcija odbrane (anksiozne i uopšte neurotične reakcije ponašanje) (ANKSIOZNOST). Treći faktor je, verovatno, posledica poremećaja regulativnih funkcija (disocijativni sindrom) i evaluativnog sistema koji je, između ostalog, odgovoran i za integraciju u socijalno polje kojim je dete okruženo (DISOCIJACIJA). Četvrti faktor bi se mogao shvatiti kao posledica poremećaja regulacije organske funkcije i histeroidne reakcije (histerično ponašanje) (HISTERIJA). Pri tome se o ovim problemima ne može govoriti ako se ne uzmu u obzir razvojni ili mentalni nivo deteta, priroda poremećaja, prisustvo afektivnih poremećaja ili drugih faktora poput anksioznosti ili porodične disfunkcije.

Tabela 6: Interkorelacija faktora aberantnog ponašanja

FAKTORI	1	2	3
1 AGRESIJA			
2 ANKSIOZNOST	,16		
3 DISOCIJACIJA	,32	,40	
4 HISTERIJA	,10	-,06	,05

Interkorelacije faktora ukazuju na postojanje statistički značajne i pozitivne povezanosti između agresije i svakog faktora (boldovane vrednosti u matrici 6), što pretpostavlja opšti faktor aberantnog ponašanja. Prema tome, značajne karakteristike aberantnog ponašanja predškolske dece su:

- poremećaj sistema koji reguliše organske funkcije i histeroidne reakcije;
- poremećaj sistema koji reguliše odbrambene reakcije i proizvodi anksiozne, i uopšte neurotične reakcije;
- poremećaj evaluativnog sistema za integraciju u socijalno polje deteta;
- poremećaj sistema koji kontroliše i usklađuje funkcije konativnih regulacionih sistema, što za posledicu ima disocijativne poremećaje, te poremećaja sistema koji reguliše reakcije napada i proizvodi agresivne modalitete ponašanja;
- značajna i pozitivna relacija je i između faktora anksioznosti i disocijacije. To ukazuje da je kod aberantnog ponašanja dece prisutno disocijativno (neprilagođeno) i anksiozno reagovanje u grupi dece ili odraslih, kao i na okolinu.

S druge strane, ponašanje koje se prihvata kao društveno normalno, odnosno odsustvo aberantnog ponašanja, karakteriše odsustvo navedenih poremećaja i relacija, ili njihovo blago prisustvo.

U prostor izdvojenih faktora aberantnog ponašanja unete su varijable za procenu uzrasta ispitanika i njihovog intelektualnog, odnosno kognitivnog funkcionisanja. Takav prostor varijabli je, takođe, podvrgnut faktorskoj analizi, koja je izdvojila dva

značajna faktora (glavne komponente), uz 54.38% objašnjenog ukupnog varijabilnosta.

Prva glavna komponenta može se shvatiti kao generalni faktor ponašanja dece, pošto je definišu sve varijable osim poslednje (histerično ponašanje). Njena struktura ukazuje da deca mlađeg uzrasta, odnosno slabijeg kognitivnog funkcionisanja, imaju izraženije aberantno ponašanje, koje se manifestuje kroz poremećaj sistema koji reguliše reakcije napada (agresivno ponašanje) uz histeroidne reakcije (AGRESIJA), regulativnih funkcija i evaluativnog sistema za integraciju u socijalno polje (DISOCIJACIJA), te regulacije reakcija odbrane (anksiozne i uopšte neurotične reakcije ponašanje) (ANKSIOZNOST).

Druga glavna komponenta ukazuje na moguću specifičnost aberantnog ponašanja, koja se manifestuje dobrim kognitivnim funkcionisanjem u starijem uzrastu predškolske dece, ali neprilagođenim (disocijativnim) i anksioznim ponašanjem.

Tabela 7: Struktura glavnih komponentata za procenu aberantnog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja dece

VARIJABLA	H1	H2	h ²
RAVEN	-.68	.45	.67
GODINE	-.67	.52	.71
AGRESIJA	.64	.17	.45
DISOCIJACIJA	.48	.69	.72
ANKSIOZNOST	.50	.56	.56
HISTERIJA	.27	-.29	.15
Zajednička varijansa	54,38%		

Kada su te dve glavne komponente rotirane u promax poziciju, dobijena je jasnija slika dečjeg ponašanja i intelektualnog funkcionisanja (sklop i struktura u tabeli 8).

Tabela 8: Sklop i struktura dimenzija za procenu aberantnog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja dece

VARIJABLA	SKLOP		STRUKTURA	
	1	2	1	2
GODINE	.85	.03	.84	-.11
RAVEN	.81	-.03	.82	-.17
HISTERIJA	-.40	-.08	-.39	-.01
DISOCIJACIJA	.15	.86	.01	.83
ANKSIOZNOST	.05	.76	-.08	.75
AGRESIJA	-.33	.52	-.42	.58

$r = -.168$

Prvi faktor ukazuje na tendenciju da starija predškolska deca sa visokim kognitivnim funkcionisanjem imaju, prema proceni njihovih roditelja, bolju kontrolu u ponašanju, odnosno manje aberantnih simptoma koji ukazuju na poremećaj regulacije organske funkcije i histeroidne reakcije (histerično ponašanje). Zbog toga se

može govoriti verovatno o KONTROLISANOM I PRILAGOĐENOM PONAŠANJU.

Drugi faktor definisan je sindromima neprilagođenog ponašanja čiji su simptomi poremećaj evaluativnog sistema, koji je, između ostalog, odgovoran i za integraciju u socijalno polje kojim je dete okruženo. Uz to ide i anksiozno ponašanje, koje je posledica poremećaja sistema koji reguliše odbrambene reakcije i proizvodi anksiozne, i uopšte neurotične reakcije kod male dece, kao i agresivno ponašanje. U suštini drugog faktora je prilično široki sindrom, koga je moguće prepoznati kao NEUROTICNO PONAŠANJE.

Kao što se i očekivalo, korelacija između ova dva faktora je negativna i statistički značajna.

DISKUSIJA

Analiza strukture aberantnog ponašanja dece ukazala je na egzistenciju četiri latentne dimenzije, odnosno četiri faktora aberantnog ponašanja. Prvi faktor definisan je simptomima čiji je latentni generator agresivnost i značajno interkolerira sa trećim faktorom čije su karakteristike disocijativnost i smanjena kontrola evaluativnog sistema. Takođe je u korelaciji, ali nešto manjoj, sa faktorima za procenu anksioznog i histeričnog ponašanja. Drugi faktor definisan je simptomima izraženim kao anksioznost, koja značajno interkolerira sa faktorom za procenu disocijacije i poremećaja kontrole evaluativnog sistema, koji je definisan kao treći faktor. Četvrti faktor procenjuje histerično ponašanje dece i ima najslabije izraženu korelaciju sa ostalim faktorima. Dobijeno rešenje sa četiri faktora se donekle razlikuje od ranijih rešenja na istim indikatorima aberantnog ponašanja predškolske dece (npr. Hošek, Mirović i Bala, 2003), a razlog treba tražiti u činjenici da je u ovom istraživanju broj ispitanika bio znatno veći i da je primenjena skala sa pet kategorija odgovora Likertovog tipa, a u ranijem dihotomna skala.

Faktorskom analizom latentnih dimenzija aberantnog ponašanja, varijabli uzrasta i generalnog kognitivnog funkcionisanja predškolske dece izdvojena su dva značajna faktora. Prvi se odnosi na zrelost deteta u smislu uzrasta, kognitivnog sazrevanja i zrelosti kontrole ponašanja i drugi na spoljnu manifestaciju ponašanja deteta. Njihova korelacija ukazuje na očekivani razvoj za odgovarajući uzrast, ili uslovno rečeno na "normalni" razvoj deteta. U slučaju sagledavanja drugog pola ove korelacije, može se zaključiti da ta relacija dovodi do disharmoničnog/neujednačnog razvoja dečjeg ponašanja. Važno je naglastiti da usklađen profil nije nužno očekivani razvoj za uzrast. Naime, ukoliko se struktura drugog faktora ne razvija po očekivanim standardima, radi se o globalnoj insuficijenciji (ili sindromu mentalnog deficita).

Odrasli i druga deca imaju bitnu ulogu u pružanju modela ponašanja koje dete u početku imitira, zatim usvaja, a potom i samo razvija svoje sposobnosti i izgrađuje

svoje obrasce ponašanja. Kao što je poznato, još je Frojd, u okviru teorije koju je zagovarao, smatrao da deca imaju tendenciju da se radije uključe u antisocijalno ponašanje nego u prosocijalno ponašanje, zbog toga što su sebična, nekooperativna, samoživa, agresivna, sa malim interesovanjem za potrebe i prava drugih. Naravno, ekstremna ponašanja mogu se shvatiti kao aberantna ponašanja, odnosno ponašanja koja značajno odstupaju od opšteprihvaćenog "normalnog ponašanja".

„Normalan razvoj“ podrazumeva harmoničnost u razvoju i ujednačeno delovanje faktora maturacije, što će značiti da intelektualne funkcije kod jedne osobe budu proporcionalno razvijene. To će imati tendenciju da određena individua veliki broj zadataka rešava na relativno sličnom nivou efikasnosti (Lezak, 1983).

Postoji tzv. fiziološka disharmonija u razvoju kada se funkcije razvijaju autonomno i zatim se spontano vraćaju u ravnotežu. Organizovanost, planiranje, izvođenje i kontrola ponašanja ne moraju se nužno ispoljavati na isti način u različitim periodima sazrevanja.

Pojedini načini kontrole ponašanja predstavljaju samo individualne karakteristike razvoja, a ne i zaostatak ili neprimerenost u odnosu na ono što očekujemo u skladu sa uzrastom deteta. Međutim, i u samom ispoljavanju ponašanja kod dece vidi se čvrsta povezanost između emocionalnog funkcionisanja i onoga što pripada domenu kognitivnog. Ovakvu interakciju možemo videti kod dece koja imaju hiperkinetski sindrom i udružene poremećaje raspoloženja. Bilo koji ometajući faktor, socijalna deprivacija, anksioznost, nedostatak motivacije, može da doprinese umanjenu efikasnosti i da utiče na psihološke procese i ponašanje u celini. Teškoće koje se mogu javiti u ponašanju zahtevaju kognitivnu i bihevioralnu analizu, odnosno pažljivo sagledavanje oblasti ponašanja i situacije u kojima se smetnje javljaju. Smetnje mogu obuhvatiti šire oblasti dečjeg ponašanja i ličnosti, što je najčešće rezultat zajedničkog delovanja više faktora. Interiorizovane kao i eksteriorizovane manifestacije dečjeg ponašanja, koje bivaju povod da se ispita priroda određenog problema, dovode do realnih ograničenja u funkcionisanju deteta. Razlog je često neujednačen razvoj pojedinih sposobnosti, što dovodi do intrapsihičkih konflikata, nerazumevanja od strane sredine i škole, podsmeha, odbacivanja, tumačenja kao neposlušnost, bezobrazluk što dovodi do dodatnih nesporazuma, odnosno aberantnog ponašanja, a kasnije i do maloletničke delinkvencije.

Aberantno ponašanje i kognitivne sposobnosti pokazuju međusobnu značajnu povezanost. Dete sa uredno razvijenim kognitivnim sposobnostima uočava suštinu i realnost problema, spoznaje mogućnosti i načine njihovog prevazilaženja, uspeva da ostvari uspešno psihosocijalno funkcionisanje. Razvijene kognitivne sposobnosti omogućavaju da prepozna i razume svoje reakcije u različitim situacijama, izgradi nove načine komunikacije, promeni pogrešne stavove i oblike ponašanja i iznađe nove načine reagovanja, čime se jača psihosocijalna sigurnost i prilagođava se ponašanje u odnosu na uzrast i svoje sposobnosti. Naravno, sve to dovodi do izostanka ili smanjenja intenziteta aberantnog ponašanja deteta u odnosu na grupu i socijalnu okolinu.

Iako ova studija predstavlja jedan od retkih pokušaja da objasni i poveže prirodu dečjeg ponašanja u odnosu na njihovo kognitivno funkcionisanje kod dece uzras-

ta 4 do 7 godina, postoje i izvesna ograničenja. Najpre sama činjenica da su podaci o ponašanju dece dobijeni samo od roditelja ima za posledicu nedostatke u interpretaciji rezultata zbog jednostranog sagledavanja problema i subjektivnosti u procenivanju. Takođe ograničenje predstavlja i to da su podaci dobijeni samo od jednog roditelja, kao što ne možemo zanemariti činjenicu da na ispoljavanje ponašanja može da utiče i broj dece u porodici, red rođenja deteta, starost roditelja koji mogu u različitim kulturama i uslovima da potenciraju ili ublaže neko ponašanje. Uticaj na procenu ponašanja imaju i socijalni status i obrazovni nivo roditelja, kao i razni socijalni stresovi, odnosi u porodici, potpunost porodice, skladnost i funkcionalnost porodice.

Ograničenje se odnosi, takođe, u odnosu na korišćeni test Ravenove progresivne matrice u boji, koji je zasićen generalnim faktorom inteligencije, te se na osnovu njega nisu mogli dobiti podaci o shvatanju socijalnih relacija i socijalnog rasuđivanja i drugim aspektima kognitivnog funkcionisanja, koji su nesumnjivo izuzetno važni za uklapanje dece i njihovo funkcionisanje u sredini.

Uprkos ograničenjima, ovo istraživanje pruža osnovu za dalje praćenje i proučavanje ponašanja dece. U njemu je istaknuta roditeljska interpretacija ponašanja i povezanost sa kognitivnim funkcionisanjem njihove dece. Dalja istraživanja, koja bi mogla da imaju longitudinalni karakter, razjasnila bi povezanost ispoljavanja pojedinih oblika ponašanja sa nekim drugim aspektima kognitivnog funkcionisanja i drugim psihosocijalnim faktorima koji utiču na ispoljavanje ponašanja. Svakako da bi dalja analiza zahtevala i primenu drugih specifičnijih instrumenata za procenu aberantnog ponašanja i kognitivnog funkcionisanja predškolske dece, kojima bi se dobio potpunji uvid u kojoj meri pojedini aspekti kognitivnog funkcionisanja utiču na ispoljavanje i način manifestacije ponašanja. Pored toga, nije nevažno spomenuti potrebu prikupljanja podataka o kognitivnom i konativnom funkcionisanju roditelja, pa sve to dovesti u relaciju sa aberantnim ponašanjem predškolske dece. Na osnovu iskustva autora, to bi bio veoma težak posao, ali bi dao relevantne rezultate u rešavanju problema aberantnog ponašanja dece.

Način izgradnje strategije za prevenciju bio bi identifikacija problematičnog ponašanja na ranim uzrastima i u periodu ranog ispoljavanja problema i iniciranje adekvatne intervencije, što bi predstavljao problem nekih daljih istraživanja.

LITERATURA

- Bala, G., Hošek, A. i Momirović, K. (2002). Aberantno ponašanje i motoričke sposobnosti predškolske dece. *Teme*, 3, 371-382.
- Bala, G., Hošek, A. i Momirović, K. (2003). Učestalost nekih simptoma aberantnog ponašanja dece od 4 do 7 godina. *Pedagoška stvarnost*, 49(3-4), 294-306.
- Fajgelj, S. i Bala, G. (2007). Aberantno ponašanje dece predškolskog uzrasta: evaluacija upitnika. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 1, 148-164.

- Fajgelj, S., Tubić, T. i Bala, G. (2007). Intelektualno funkcionisanje predškolske dece. U: G. Bala (ur.), *Antropološke karakteristike i sposobnosti predškolske dece* (str. 203-226). Novi Sad, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Horga, S. (1976). *O nekim relacijama između anksioznosti i koordinacije*. Doktorska disertacija. Zagreb, Fakultet za fizičku kulturu.
- Horga, S. (1979). Relacije konativnih karakteristika i motoričkih sposobnosti. *Kineziologija*, 9(1-2.), 91-105.
- Hošek, A., Momirović, K. i Bala, G. (2003). Latentna struktura nekih simptoma aberantnog ponašanja dece od 4 do 7 godina. *Pedagoška stvarnost*, 49(5-6), 477-488.
- Hošek, A. i Poduška, S. (1990). Socijalni status i poremećaji u ponašanju dece predškolske dobi. *Pedagoški rad*, 45(4), 392-398.
- Ismail, A. H. (1976). Povezanost između kognitivnih, motoričkih i konativnih karakteristika. *Kineziologija*, 6(1-2), 47-57.
- Ismail, A. H., & Gruber, J. J. (1971). *Integrated development - Motor aptitude and intellectual performance*. Columbus, Charles E. Merrill Books.
- Kuleš, B. (1977). *Neke relacije između agresivnosti i snage*. Doktorska disertacija. Zagreb, Fakultet za fizičku kulturu.
- Kurelić, N., Momirović, K., Mraković, M. i Šturm, J. (1979). Struktura motoričkih sposobnosti i njihove relacije s ostalim dimenzijama ličnosti. *Kineziologija*, 9(1-2), 5-24.
- Lezak, M., D. (1983). *Neuropsychological Assessment* (second edition). New York, Oxford University Press.
- Momirović, K., Bala, G. i Hošek, A. (2002). Taksonomska struktura nekih simptoma aberantnog ponašanja dece od 4 do 7 godina. U: K. Momirović i D. A. Popović (ur.), *Psihopatija i kriminal* (str. 125-142). Laposavić, Univerzitet u Prištini, Centar za multidisciplinarna istraživanja Fakulteta za fizičku kulturu.
- Momirović, K., Horga, S. i Bosnar, K. (1982). Prilog formiranju jednog kibernetičkog modela strukture konativnih faktora. *Kineziologija*, 14(5), 83-108.
- Momirović, K., Wolf, B. i Džamonja, Z. (1992). *KON 6. Kibernetička baterija konativnih testova*. Beograd, Centar za primenjenu psihologiju.
- Momirović, K., Wolf, B., Džamonja, Z. i Hošek, A. (1993). *Generalni neurotizam: Teorija i merenje*. Beograd, Centar za primenjenu psihologiju.
- Mraković, M., Gredelj, M., Metikoš, D. i Orešković, I. (1974). Relacije između nekih motoričkih sposobnosti i konativnih faktora. *Kineziologija*, 4(1), 30-41.
- Nikolić, S. (1990). *Mentalni poremećaji u dece i omladine*, 2. Zagreb, Školska knjiga.
- Šadura, T. (1976). *Kanoničke korelacije između patoloških faktora ličnosti i nekih testova motoričkih sposobnosti*. Magistarski rad. Zagreb, Fakultet fizičke kulture.

ABSTRACT

**ABERRANT BEHAVIOUR AND COGNITIVE ABILITY IN
PRESCHOOL CHILDREN**

Gustav Bala

Faculty of Sport and Physical Education, Novi Sad

Ankica Hošek-Momirović

Faculty of Physical Education, Leposavić

Špela Golubović

Teacher's Training Faculty, Sombor

The sample included 712 preschool boys and girls at the age of 4 to 7 years (mean 5.96 decimal years and standard deviation .96) from preschool institutions in Novi Sad, Sombor, Sremska Mitrovica and Bačka Palanka. Information concerning 36 indicators of aberrant behavior of the children were supplied by their parents, whereas their cognitive ability was tested by Raven's progressive colored matrices. Based on factor analysis (promax method), four factors i.e. generators of aberrant behavior in children were singled out: aggression, anxiousness, dissociation, and hysteria, whose relations with cognitive functioning and age were also analyzed by factor analysis. Aberrant behavior and cognitive abilities show significant interrelatedness. Owing to orderly developed cognitive abilities, a child understands essence and reality of problems, realizes possibilities and manners of solving them, and succeeds in realizing successful psycho-social functioning. Developed cognitive abilities enable a child to recognize and understand her/his own reactions in different situations and develop manners of reacting, which leads to strengthening psycho-social safety and adapting behavior in accordance with her/his age and abilities.

Key words: *aggression, anxiousness, dissociation, hysteria, general cognitive functioning of children, preschool children.*

RAD PRIMLJEN: 10.09.2007.